MASONLUĞUN EN ESKİ EL YAZMALARI - 2

"REGIUS" HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Regius, Latince bir sözcüktür. Sözlük anlamları şöyle verilebilir: "Krallıkla ilgili", "şahane" (royal), "olağanüstü" (harikulade) anlamlarına gelir.

Bu başlığın, kitabın özgün adı mı, yoksa sonradan mı konulmuş olduğu bilinmemektedir. Aslında özgün adı olabilmesi olasılığı pek zayıftır; çünkü kapsamı krallık ile değil yapıcılık ile ilgilidir. Bununla birlikte, masonik yazında çoğu kez bu adla anılması sürdürülmektedir.

Eğer "Regius" bu elyazmasının özgün başlığı değilse nereden gelmedir?

Kitabın bulunduğu zamanki durumunda, sonradan yapılmış olduğu anlaşılan bir cildi olduğu görülmüştür. Bu cildin her iki kapağına da İngiltere Krallığı'nın mührü ile birlikte "G.R. II." yazısı ve "1757" tarihi işlenmiştir. Yalnızca ön yüzüne ve tam ortaya "REGIUS" yazılmıştır.

Buraya bu kitabın o üzerinde "REGIUS" yazılı ön yüzünün resmi de konulmalıydı ama ne yazık ki o resim bulunamadı. Bununla yetineceğiz.

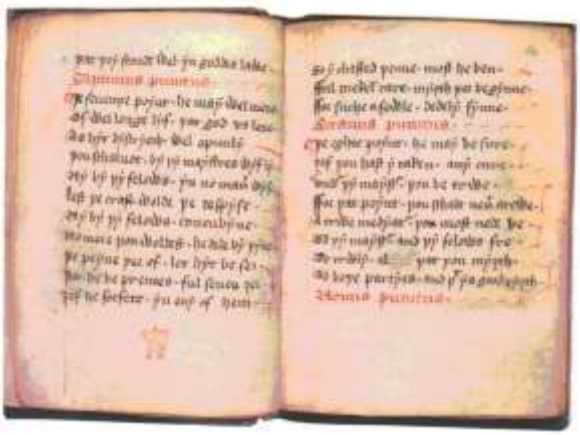
O tarihlerde İngiltere kralı olan 2. George, Krallık Kitaplığı'nın bir bölümünü Britanya Müzesi (British Museum) Kitaplığı'na armağan etmiştir. Bu kitapçığın da o sırada ciltlenerek müzenin kitaplığına konulduğu anlaşılmaktadır.

Kitabın ciltlenişi sırasında bir adının olmadığı, neyle ilgili olduğunun ilk bakışta anlaşılamadığı, ancak Krallık Kitaplığı'ndan gelme oluşu nedeniyle ve kapsamındaki başlıklar Latince olduğu için cildinin üzerine bu başlığın yazıldığı kanısına varılmaktadır.

* * *

Regius, yaklaşık 10x12.5 cm boyutlarında, 32 yapraktan oluşan bir kitapçıktır. Genelde siyah, başlıkları ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Birçok sayfasında taç biçiminde bir amblem ve altında "B.M." harflerinden oluşan bir kırmızı damga görülür; bunlar Britanya Müzesi (British Museum) Kitaplığınca basılmıştır. Bunu Regius'un iç sayfa resimlerinden birinde görebiliriz.

Bu kitap, Britanya Müzesi'ne verilmeden önce acaba nasıl oluyordu da İngiliz Krallık Kitaplığı'nda bulunuyordu?

Bu çok ilginç ve kolayca, hemen, kesin bir bilgi verilerek yanıtlanamayacak bir sorudur. Bu konuda ancak varsayımlarda bulunulabiliriz.

Örneğin şöyle diyebiliriz: *«Geleneksel yapıcılık ile çok yakından ilgilenmiş olan Kral 6. Henry, bu mesleğin yasalarını içeren bir kitap istemiş, kendisine bu elyazması getirilmiş, o da sonradan bunu Krallık Kitaplığı'nda bırakmış olabilir.»*

Fakat bu durumda arada en azından yarım yüzyıllık bir zaman farkı bulunmaktadır.

Şu halde bir de şöyle bir varsayım üzerinde durabiliriz: *«14. yüzyıl sonlarında bu kitapçık İngiltere kralına ya da saraydan bir başka kişiye armağan edilmiş, belki de istek üzerine doğrudan bir kopya olarak çıkarılmış, sonra da Krallık Kitaplığı'nda kalmıştır. »*

Bunlar yalnızca birer varsayımdır. İşin doğrusu bilinememektedir. Başka senaryolar da kurulabilir.

Çalışmamızın bu giriş bölümünün sonraki aşamalarında, 15. yüzyıl ortalarında İngiltere Kralı 6. Henry'nin geleneksel yapıcılık zanaatına duymuş olduğu özel ilgiden söz edeceğiz. Kim bilir, kralın bu ilgisi belki de kitaplıkta eline geçirdiği bu kitapçıktan kaynaklanmıştı. Bu arada şu bilgiyi de ekleyelim: 6. Henry'nin diğer birçok kraldan farklı olarak okur-yazar olduğu, bu kadarla kalmayıp hayli bilgili ve kültürlü bir kişiliğinin olduğu, İngiltere'deki genel eğitim ve kültür düzeyinin gelişmesi için çaba gösterdiği bilinir.

1697 yılında Oxford'da basılmış olan "Catalogous Manuscriptorum Angliae" (İngiliz Elyazmaları Katalogu) ile 1734 yılında bir araştırma çalışması olarak yayınlanmış "Manuscripts of the Old Royal Library" (Eski Krallık Kitaplığı'nın Elyazmaları) adlı bibliyografyalarda, bu kitapçıktan da söz edilişi ilginçtir. Bunların ikincisinde, Regius hakkında bilgi verilirken, yapıcılık ya da Masonluk ile olan olası bağlantısına hiç değinilmeden, -ya ayrıntılı bir incelemesi yapılmamış olduğundan ya da araştırmacının Ortaçağ İngilizcesini pek iyi anlayamaması nedeniyle- bu kitap için "töresel yükümlülükler üzerine bir şiir" denilmiştir.

Regius, Britanya Müzesi Kitaplığı'na geçtikten epeyce sonra, 1838 yılında, Masonluk ile herhangi bir ilişiği olmayan J. O. Halliwell-Phillips adlı kişi tarafından keşfedilmiştir.

Bu nedenle bazı masonik yazında, cildi üzerindeki başlığıyla değil, **"Halliwell-Phillips Elyazması"** olarak anılır.

Böyle anılmasının masonik yazın geleneklerine çok daha uygun düştüğü bile söylenebilir. Çünkü Regius zaten bu eski elyazmasının özgün adı değildir; üstelik doğru bir ad da değil, uydurmacadır. Fakat asıl olması gereken adın uzunluğu nedeniyle, birçok masonik araştırmacı, "Regius Poem" (Regius Şiiri) ya da salt "Regius" adını benimseyerek kullanmıştır.

Bu elyazmasını kaleme alan kişinin olası kimliği üzerinde de epeyce durulmuştur.

Anlatım biçiminden, ne güçlü bir yazar ne de yetenekli bir şair olduğu kanısına varılmıştır. Çünkü yazımında "metrik ölçü düzeni" (hece vezni) kullanılmıştır. Oysa bu ölçü düzeni ya da vezin sadece halk ozanlarına özgüdür. Ortaçağda "sanatçı" niteliği taşıyan İngiliz şairler, bir açıdan "aruz" ile benzeştirilebilecek fakat çok daha karmaşık bir ölçü düzeni kullanırdı. Bunu kullanabilmek ise hem çok iyi bir dil bilgisi hem oldukça üstün bir yetenek gerektirirdi.

Daha sonra da değineceğimiz üzere, Regius'u kaleme almış kişinin dil bilgisi de pek güçlü değildir. Yeteneğinin, "yazar" olabilecek düzeyde gelişmemiş olduğu da anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla bir locanın din görevlisi olabileceğine daha önce de değinmiştik.

*** * ***

Regius'un hangi tarihte yazılmış olduğu da kesin değildir. 1390 yılı dolaylarında yazılmış olduğu sanılmaktadır.

Fakat şunu da bilmemiz gerek: Daha sonra da değineceğimiz üzere, bu elyazması aslında bir "özgün yapıt" değildir. Bir "kopya" olabilir. Bu durumda özgün yapıtın asıl tarihi bundan biraz daha önce olsa gerektir. Hatta Regius, kopyalanmış olduğu özgün yapıtın tümünü içermemekte olabilir. Kim bilir, belki bir kopyanın kopyasıdır. Bunun neden böyle olabileceğini, ayrıntılarını incelemeye sıra geldiğinde daha iyi anlayacağız.

Şiir biçiminde yazılmış oluşu garip görülmemeli, özgün metnin yazarının özentisi sanılmamalıdır. Ortaçağda, bu tür bir yapıtın şiir tarzında kaleme alınması doğaldır. Çünkü bu bir "tarihsel belge" niteliği taşımak ve bir yana kaldırılıp saklanmak üzere değil, zaman zaman locada (belki localarda) yüksek sesle okunmak üzere hazırlanmıştır. Hatta bu bakımdan, Cooke Elyazması'nın düz yazı (nesir) biçiminde olması yadırganabilir. O dönemde yazılmış olup, salt "antika" olmakla kalmayıp bir sanat değeri de olan yapıtların çoğu şiir tarzındadır. Fakat Cooke Elyazması'nın Regius'tan bir farkı da böyle bir savı olmayışıdır.

* * *

Regius'ta 794 dize (mısra) vardır. Arada iki dizelik bir yer, her nedense boş bırakılmıştır. (Bu çalışmanın basılmış olanlarında da iki dize yanlışlıkla atlanmıştı ama o atlama ile Regius'taki boş bırakma olgusu özdeş değil.)

Yer yer anlatımın sürekli olmadığı, kopukluk bulunduğu görülür. Konunun uzmanlarına göre, özgün yazımda bulunup kopyalanmamış bölümleri olduğu bellidir. Bu olguyu, çeviri sırasında göreceğiz.

Yazımında, Ortaçağ İngiliz Edebiyatının tipik çift dizelik kafiye düzeni kullanılmıştır. Uzmanlara göre; bu kullanımda da belirgin yanlışlar yapılmıştır; kimi yerde hem ölçü düzeni hem kafiye tutsun diye yerli yerine oturmayan sözcükler kullanılmış, gene de becerilememiştir. Bu da yazarın şiir yazmada yeterince deneyimli olmadığının göstergelerinden biridir.

Metin İngilizcedir ama başlıkları her nedense Latince olarak konulmuştur.

Aynı başlık altında birkaç ayrı konu bulunabilmektedir. Fakat bir konudan diğerine geçerken dizeler arasında herhangi bir boşluk bırakılmamış ya da özel noktalama işaretleri kullanılmamıştır. Bunun nedeninin ise bir bölümün baştan sona bir çırpıda okunmasını sağlamak olduğu söylenir.

Regius'un içeriği üzerine bilgilenilirken, birisinin eline alıp okuması, verilen bilgiyi böyle öğrenmesi için değil, birisince okunurken diğerlerinin topluca dinlemesi amacıyla yazılmış olduğu bellidir. Bunun kanıtlarını asıl yazımı incelerken açıkça göreceğiz.

Ortaçağda bu tür kitaplar genellikle "şarkı" biçiminde okunurdu. Şiir biçiminde düzenlenmesi bu nedenle de olabilir. Nitekim seyrek de olsa yer yer nakaratlara yer verilmiş olması bu düşünceyi desteklemektedir.

Kitabın yazımında kullanılmış olan dil, pek doğal olarak, Ortaçağ İngilizcesidir. Bu dil, İngiliz Edebiyatında, 14. yüzyılın ünlü yazarının adıyla, "Chaucer İngilizcesi" olarak da anılır. Çağımızda kullanılmakta olan İngilizceden çok farklıdır. Ana dili İngilizce olan fakat özel olarak edebiyat öğrenimi görmemiş bir kimsenin bile bu dili tam olarak anlayabilmesi olanaksızdır. Bu olguyu, ana dili Türkçe olan herhangi bir kimsenin, elinin altında geniş kapsamlı bir "Osmanlıca-Türkçe Sözlük" olmaksızın Divan Edebiyatı kapsamında yer alan ya da sonradan Eski Türkçe olarak yazılmış bir yapıtı kolayca anlayamaması ile benzeştirebiliriz.

* * *

Regius'un kapsamının üç bölüme ayrıldığı söylenebilir:

1. Masonik Bölüm (1.-576. dizeler);
2. Dinsel Yükümlülükler Bölümü (577.-692. dizeler);
3. Etiket (davranış kuralları) Bölümü (693.-794. dizeler).

Bunlardan özellikle birinci bölüm diyebileceğimiz aşama pek dağınıktır. Konular birbirini düzenli bir biçimde izlemez. Başı en sona alınıp kimi dize kümelerinin yerleri değiştirilecek olursa, daha akla yatkın bir sıralama elde edilebilir.

Ortaçağda tarih yazmanın alışılagelmiş yöntemi uyarınca; başlangıçta yakın geçmişten söz edilir, sonra konu edilen en eski tarihe dönülerek bir kez daha yakın geçmişe kadar gelinir. Regius'ta da böyle bir şey yapılmasına çalışılmış fakat becerilememiştir. Uzmanların "beceriksizlik" olarak niteledikleri bu olgu, kopyalama sırasında yapılmış bir karıştırmadan da kaynaklanmış olabilir.

Regius'un zayıf ya da olumsuz yönlerinden biri de yazarının, yapıcılık zanaatının kurallarını ve yasalarını olduğu gibi yansıtmayarak, bunların üzerine kendi yorum ve değerlendirmelerini katmış olmasıdır. Kapsamları bakımından Regius ile Cooke Elyazması karşılaştırılırsa, bu sapmalar açıkça görülür. Hatta bu bakımdan Regius'u "yozlaştırılmış" olarak niteleyenler bile çıkmıştır.

Regius'u okurken, anlatım tarzı bakımından yer yer şaşkınlığa düşülebilir. Aynı bölüm içinde tutarsız tümce yapıları vardır. Özne olarak "üçüncü tekil kişi" kullanılırken, birdenbire "ikinci tekil kişi" kipine geçildiği, sonra yine öncekine dönüldüğü görülür. Bu değişim çoğunlukla ya bir kuralın anlatımına başlandığında ya da sonuna gelindiğinde yer alır. Eğer bunu unutursak, yazarın o anda neden ve kimden söz etmekte olduğunu kaçırabiliriz. Arada bir de "birinci tekil kişi" kipinin kullanıldığı da görülür ama bu pek önemli değildir.

19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın "Quatuor Coronati" adını taşıyan ünlü araştırma locasında, birçok masonik konu üzerinde olduğu gibi Masonluğun eski elyazması belgeleri üzerinde de ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Regius'un üzerinde diğer elyazması belgelerden çok daha fazla durulmuştur. Önceleri, bu çalışmalar doğrudan asıl yazım üzerinde yapılmıştır. Sonunda fakat ancak 1914 yılında Roderick H. Baxter, bu kitabı çağımızda anlaşılabilir bir İngilizceye dönüştürmüştür. Baxter, bu dönüştürme çalışmasını yaparken, yalnızca sözcükleri değiştirmiş, yapıtın özgün dizelerinin biçimini olduğu gibi korumuştur. Bu dönüştürmede, yapıtın özgün ritminin ve dizeler arasındaki kafiyelerin bozulmaması için, yer yer bazı Ortaçağ sözcük ve terimlerini değiştirmeden kullanmış, yanlarına tırnak açıp Çağdaş İngilizcedeki sözlük karşılıklarını vermiştir.

Çağdaş İngilizceye dönüştürülmüş olsa da kimi dizelerin anlamları tam olarak çıkarılamadığına da değinmek gerekir. Ortaçağ ya da Chaucer İngilizcesi üzerinde uzman olan araştırıcılar bile, böyle durumlarda kesin anlamlandırma ve açıklamalardan kaçınmış, yorum yapmak ve varsayımlar üzerinde durmak zorunda kalmışlardır.

19. yüzyılın ünlü Amerikalı masonik araştırmacılarından Albert G. Mackey'in en önemli yapıtı olarak nitelenen "Encyclopedia of Freemasonry" (Masonluk Ansiklopedisi), yazarının ölümünden sonra da birkaç kez, yapılan eklemelerle birlikte yeniden basılmıştır. Bu yapıtın yakın geçmişimizdeki yeni basımlarında, Regius'un Baxter tarafından yapılmış olan İngilizce dönüştürmesinin bütününe yer verilmiştir. Türkçeye yapılan ilk çevirideki asıl yazım, bu kaynaktan alınmıştır. Bu ikinci aşamada, önceki çalışmada yapılmış olan bazı yanlışlıkları giderebilmek bakımından, bundan on beş yıl kadar önce yapılmış çeviri ile İngilizce yazım bir kez daha karşılaştırılmış, yer yer düzeltmeler yapılması gerektiği görülmüştür. [Burada sözünü ettiğimiz on beş yıl, 1990 yılındaydı.]

Regius'un Türkçeye çevrilmesinde karşılaşılan en önemli güçlük, şiir biçiminde, üstelik vezinli ve kafiyeli oluşundan ileri gelmektedir. Çünkü çevirinin yapılabilmesi anlamayı gerektirmektedir; bir şiirin kapsamını anlayabilmek ise düz yazıya oranla çok daha zordur. Bir de bunun üstüne özgün yazımın şiirsel yapısının ve kendine özgü ritmik düzeninin korunmasına çalışılmış yani çevirinin de şiir düzeninde olması öngörülmüştür.

Böylece kendi kendime yapacağım işi zorlaştırdığımı söyleyebilirsiniz. Evet, öyle!...

Çevirinin yapıldığı yazımdaki sözcük, dize ve tümce yapılarına büyük ölçüde bağlı kalınmıştır. Aşırı sayılabilecek bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak pek sık görülen devrik tümce (özne ve yüklemin, tümce içinde olağan yerlerinde bulunmaması) kullanımının yanı sıra, İngilizce ile Türkçenin gramer yapısı farkları nedeniyle yer yer uyumsuzlaşmalar ile karşılaşılmıştır. Böyle durumlarda biçim değil anlam öncelikli tutulmuştur. Dolayısıyla yer yer dize sıralarının değiştirilmesi ya da kimi sözcüklerin bir başka dizeye aktarılması gerekmiştir.

Bunun yapılmasının nedeni, çoğunlukla devrik tümce biçimine bağlı kalınmakla birlikte, Türkçe tümce yapısının biçimlenmesini de aşırı sayılabilecek bir şekilde bozmamak ve anlaşılabilirliği yitirmemektir.

Çeviride 14 hecelik bir düz vezin seçilmiş, çift dizelik kafiye biçimine (dize sıralarının değiştirilmesi dışında) uyulmuştur. Aslında yapılan çalışma bir şiir yazmak olmayıp bir çeviri yapmak olduğu için, her ne kadar çok düşünerek ve denemeler yaparak en uygun olan belirlendiyse de kafiye seçimi yer yer bağlayıcı ve zorlayıcı olmuştur.

Çeviri yapılırken, az önce belirtilmiş olduğu gibi anlam öncelikli tutulmuştur ama ölçü düzeninden ve kafiyeden yani ritmik anlatımdan özveride bulunmamaya da çalışılmıştır. Bu kez, -ender olmakla birlikte- yer yer anlamı bozmadan anlatımın daraltılması, yer yer ise gene anlamı yozlaştırmadan uzatılması gerekmiştir. Bu uygulamanın, özgün yazımda da yapılmış olduğu görülüyor. Ritmi tutturabilmek için kimi yere gereksiz sözcükler eklenmiş, kimi yerde sözcüklerdeki hece sayısı azaltılmış. (Divan Edebiyatı'nda bu yöntemin bir benzeri uygulanmış, buna "zihaf" denmiştir.)

Çeviri sırasında oluşturulmuş yapay dörtlükler, altılıklar, sekizlikler ve gerektiğinde daha da uzun tutulan kümeler (pek ender olan çift dizeler), yapıtın tekdüze olan görünümünü değiştiriyor ama böylece okuma sırasında oldukça rahatlık sağlanıyor.

Bu çalışmanın önemli özelliklerinden biri, basılı kitapta hemen her sayfanın alt bölümünde verilen dipnotlar olsa gerekti. Açıklama ve yorumlardan oluşan bu notları burada her bir ilgili dize kümesi altına çektik. Bunlardan bazıları öylesine uzun ki… Bu uygulamanın okuyucuya fazla rahatsızlık vermemesi için farklı bir yazı kullandık.

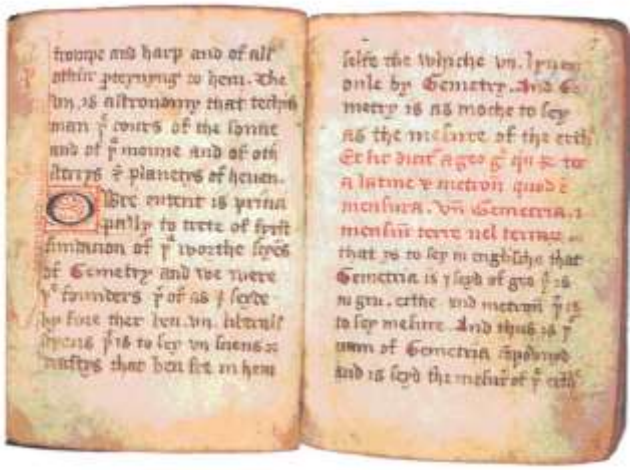
Bu bağlamda, basılı kitapta gerekli açıklama ve yorumların, çevirinin tümünden sonra topluca sıralanabileceğine ilişkin bir eleştirinin de göz önünde tutulduğu belirtilmiş durumda. Ancak öyle yapılınca, bir yandan çeviriyi okurken bir yandan açıklama ve yorumlardan yararlanabilmek için bir başka yere gitmek hayli zorluk yaratacaktı. Yapılan işin salt bir çeviri işi olmakla kalmayıp, aslında bir "çalışma" olduğu göz önüne alındığında, açıklama ve yorumların, ilgili oldukları yazımla aynı yerde verilmesi çok daha uygun bulundu.

Bu çevirinin şiir biçimine bağlı kalınmış oluşu nedeniyle pek sağlıklı olmadığı da söylenebilir. Çevirmenin bir şair olmadığı da göz önünde tutulmalıdır. Nitekim doğrudan Regius'un aslı için de aynı şey söylenmiştir yani yapılmış olan iş, aslında yetkin olmayan bir şiir düzenlemesinin gene bu konuda yetkin olmayan birisi tarafından Türkçeye çevrilmesidir.

Kaldı ki, yapılmış olan çeviri anlam bakımından, ek notlarda verilmiş olan açıklama ve yorumlar da kapsam bakımından eleştiriye açıktır.

"COOKE ELYAZMASI" HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu eski elyazması, 8.6x11.3 cm boyutunda, 80 sayfalık, toplamı 960 satırdan oluşan bir kitapçıktır. Genellikle siyah, fakat bazı satırlar ve sözcükler kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmış, yer yer süslemeler yapılmıştır. El yazısı, Regius'u yazana oranla daha özenli ve okunaklıdır.

1861 yılında, Matthew Cooke adlı kişi bu kitapçığı Britanya Müzesi (British Museum) Kitaplığı'nda keşfetmiş ve kopyalayarak yayınlamıştır. Aynı yerde Regius'u keşfetmiş olan J. O. Halliwell-Phillips gibi, Matthew Cooke'un da Masonluk ile ilişkisi yoktur. Bu elyazması, herhangi bir başlığı olmadığı için doğrudan onun adıyla anılır olmuştur.

Regius'tan bir süre sonra, 1420'li yıllarda kaleme alınmış olduğu sanılmaktadır. Fakat Regius gibi şiir tarzında değil, doğrudan düz yazı (nesir) biçiminde düzenlenmiştir. Bu elyazması da aslında bir özgün yapıt değil, bir kopyadır. Üstelik kopyalanmış olduğu önceki belge (eğer o da bir kopya değilse), kesinlikle tek elden çıkmamıştır. İlk 48 sayfasını ya da 640 satırını yazmış olan kişi ayrı, bundan sonrasını yazmış olan kişi ayrıdır. Belki de birinin sonu, diğerinin başı yitirilmiş, iki ayrı elyazması belgenin bir araya getirilip birbirlerine eklenmesiyle ya da önceki ve sonraki bölümleri ayrı ayrı kaynaklardan alınarak oluşturulmuştur.

Bu elyazmasında da Regius'taki gibi yer yer kopukluklar vardır. Bu da kopyalama sırasında bazı bölümlerin atlanmış olduğunu göstermektedir. Bunun böyle olduğunu, çeviri yapılırken ilgili yerlere gelindiğinde açıkça göreceğiz. Fakat bu atlamalar, belki de bunun önceki kopyasındaydı.

Aslında bu elyazması belge Masonluk tarihi içinde pek de "yitirilip sonradan bulunmuş" sayılmaz. Çünkü 1675 yılında Henry Heade, 1687 yılında ise William Watson, bu eski elyazmasının (daha doğrusu yitirilmiş olan bir benzerinin) üzerinde çalışmışlar, ayrı ayrı birer kopya çıkarmışlardır. Yazdıklarının kopya olduğunu açıkça belirtmişlerdir. Her ikisinin de çıkarmış olduğu kopyaların kaynakçası aynıdır; aralarında pek az ve önemsiz farklar vardır.

Cooke Elyazması ile karşılaştırılınca, gerek Heade gerek Watson'un kopyaları yer yer farklar gösterir. Bu değişikliğin ise hangi zaman diliminde ve nasıl oluştuğu tam olarak bilinmemektedir. Kaynaklarının sonradan ve bugün "Cooke Elyazması" olarak anılan eski belge olmadığı kesindir. Özellikle ilk bölümleri Cooke Elyazması'na pek benzer ama ikinci bölümleri oldukça farklı ve daha geniş kapsamlıdır. Bu durum da Cooke Elyazması'nın bir "özgün yapıt" olmadığını bir kez daha kanıtlamaktadır.

Masonik araştırıcılar, Cooke Elyazması'nın özellikle ikinci bölümünün asıl kaynağının özgün olarak 1370 yılı dolaylarında kaleme alınmış olabileceğine değinir. Birinci bölümünün kaynakçası büyük olasılıkla o denli eski değildir çünkü yazımında başka kaynaklardan söz edilmekle oluşunun yanı sıra bu bölümde Ranulph Higden adlı, aslında bir Benediktin rahibi olan bir 14. yüzyıl başı İngiliz tarih yazarının **"Polychronicon"** adlı yapıtından alıntılar bulunduğu açıkça görülebilmektedir.

Bu da "doğru" olan bilgilerin değil, "yanlış" ya da "varsayımsal" anlatımların benzerliğinden hatta yer yer aynı oluşundan anlaşılmaktadır.

William Watson, 1687 yılında kopyalamış olduğu ve özgün olarak nitelediği elyazmasına ilişkin bilgi verip kendi yorumlarını yaparken, özgür masonların bu belgede belirtilmiş olan yasalarının Kral 6. Henry tarafından (15. yüzyıl ortaları) onaylanmış olduğunu da yazmıştır.

Watson'un bu dediği doğru olabilir çünkü bir diğer eski masonik belge olan Leland Elyazması'nda, Kral 6. Henry'nin Masonluğun örgütsel ve töresel kurallarına karşı duyduğu ilgiden söz edilir. 16. yüzyıl ortalarına doğru kaleme alınmış olan o elyazmasında, bunun aslında doğrudan 6. Henry'nin kendi el yazısı aldığı notlarının bir kopyası olduğu ve bu işlemin de Kral 8. Henry'nin buyruğu ile yapıldığı belirtilmiştir.

Ayrıntılarındaki farklar bir yana bırakılacak olursa, hemen hemen aynı anlatımları içermekte olan Cooke, Watson ve Heade elyazmalarının, bu konuda uzman olan masonlarca karşılaştırmalı incelemesi de yapılmıştır. Bu incelemenin sonucu, şöyle bir görüşe bağlanmıştır:

"Aslında Heade ve Watson Elyazmaları, doğrudan Cooke Elyazması'ndan değil, bunun benzeri olan bir başka kopyasından alınmadırlar. Cooke Elyazması da bir özgün çalışma olmayıp, büyük olasılıkla daha eski bir tarihte kaleme alınmış bir diğer yazımın kopyalanması ile yazılmıştır."

Nitekim Watson Elyazması ile Heade Elyazması'nın doğrudan kendilerinden yaklaşık 250 yıl kadar eski bir belgeden kopyalanmış oldukları pek akla yatkın değildir. Bu süre içinde, önceki (belki de özgün) elyazmasının başka kopyalarının da çıkarılmış olması gerektiğinden kuşku duyulamaz.

Aslında Cooke Elyazması'nın ortalarındaki konu ve yazım tarzı (üslup) değişimi, Watson ve Heade tarafından çıkarılmış olan kopyalarda da vardır ama kapsamları biraz değişiktir. Bu da bu iki elyazmasının, doğrudan bugün elde bulunan Cooke Elyazması'ndan değil ama buna pek benzer bir diğer kopyadan alınma olduklarını bir kez daha göstermektedir.

Konunun uzmanları, Watson Elyazması ile Heade Elyazması'nın, Cooke Elyazması'ndan daha doğru bir kopya olduğuna da değinmektedir. Demek oluyor ki, Cooke Elyazması'nın kaynakçası olan belge ya da belgelerin bir başka kişi tarafından çıkarılmış bir diğer kopyası (belki de çok sayıda kopyaları) vardı ve bu kopyalar Cooke Elyazması'na oranla daha doğru yapılmıştı.

Durum böyle olunca; yapılmakta olan bu çalışma üzerine şöyle bir soru yöneltilebilir: *«Neden Cooke Elyazması'nın çevirisi yapılıyor da, bu belgeden daha doğru olabileceği belirtilen Watson Elyazması ya da Heade Elyazması Türkçeye çevrilmiyor?»*

Çünkü Watson Elyazması ile Heade Elyazması, kopyalanışları bakımından Cooke Elyazması'ndan 250 yıl kadar sonra gelmektedir. Bu bakımdan, "bilinen en eski tarihli elyazması belgeler" niteliğini taşıyamamaktadırlar. Üstelik Cooke Elyazması ilk ortaya çıktığı sıralarda "bir özgün yapıt" olarak nitelenmiş, bunun yanlışlığı sonradan yapılan ayrıntılı bilimsel incelemeler sırasında anlaşılmıştır. Böylece Cooke Elyazması Masonluk tarihinde "en ünlü iki elyazmasından biri" niteliğini kazanmış, içerdiği yanlışlıklara karşın Watson Elyazması ile Heade Elyazması'nı gölgede bırakmıştır.

*** * ***

Cooke Elyazması'nın başlangıcına oranla değişik bir yazım tarzında kaleme alınmış olan ikinci aşamasında, kısa bir varsayımsal tarihsel bilgiden sonra Regius'ta olduğu gibi, "madde" (article) ve "nokta" (point) olarak nitelenen masonik kurallara yer verilmektedir.

Ancak Regius'ta diğer konuların yanı sıra "on beş madde" ve "on beş nokta" bulunmasına karşılık, Cooke Elyazması'nda yalnızca "dokuz madde" ve "dokuz nokta" vardır.

Bu durumda, gerek Cooke Elyazması'nın gerekse Regius'un, her ikisinden de daha eski olan bir diğer elyazmasından ya da birkaç ayrı elyazmasından kopyalandıkları, bu kopyalamalar sırasında her ikisinde de bazı değişiklikler yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Fakat günümüze kadar gelebilmiş olan bu iki eski elyazması, yalnızca görünüm bakımından değil, kapsam bakımından da yer yer birbirlerinden oldukça farklıdır. Öyle ki Regius'ta yer almakta olan bazı anlatımlar Cooke Elyazması'nda yoktur.

Bu nedenle, Cooke Elyazması'nın salt düz yazı olduğuna bakılarak Regius'a oranla daha sağlıklı nitelenmesi yanılgılı olabilir. Şiir biçiminde kaleme alınmış olması nedeniyle Regius'un anlatımı pek tutarlı olmayabilir fakat Regius'ta olup Cooke Elyazması'nda bulunmayan tüm konuların, Regius'un kopyalandığı özgün belgenin yazarının bireysel yorum ve eklemelerinden oluştuğunu söylemek de yanılgılı olabilir. Hatta Regius'un Cooke Elyazması'na oranla, -isterse işin içine yorum katılmış olsun- önemli bir üstünlüğünün bulunduğu bile söylenebilir. Bu da Regius'ta yer alan ve Cooke Elyazması'nda (keza Watson Elyazması ile Heade Elyazması'nda) bulunmayan etiket bölümüdür. Regius ya da kopyalanmış olduğu özgün yapıt, -ister şiir ister düz yazı biçiminde olsun, isterse işin içine özgün belgeyi kaleme alanın ya da kopyalayanın bireysel yorumları katılmış olsun- anlatılan etiket ya da davranış kurallarının baştan sona uydurma olduğu söylenemez. Bu da Regius'un Cooke Elyazması'na oranla üstünlüğüdür.

* * *

Gerek Regius'un gerekse Cooke Elyazması'nın kopyalanmış olabilecekleri özgün belgelere ilişkin birçok varsayım seçeneği geliştirebiliriz. Burada bunları sayıp dökmenin pek bir yararı olmaz. Ancak bu varsayım seçeneklerinin, önemli bir ortak noktası vardır. O da gerek Regius gerekse Cooke Elyazması'nda, bunların kopyalanmış olduğu özgün belge ya da belgelerin üzerine, Ranulph Higden'in az önce değindiğimiz tarihsel yapıtından yararlanılarak birtakım eklemeler yapılmış olmasıdır. Bu durum, Cooke Elyazması'nın birinci bölümünün, aşağı yukarı Regius'un kaleme alınmış olduğu tarihlerde ya da ondan daha sonra yazılmış olduğunu ortaya koyar.

Öte yandan, her iki elyazmasının kapsamında değinilmiş olan varsayımsal nitelikli tarihsel bilgiler, gerek konuları gerekse kapsamları bakımından tıpatıp aynı değildir. Aynı olanları, birbirlerinden farklı biçimlerde anlatılanları ve birbirlerinden apayrı olanları vardır. Bu durum da en azından tarihsel bilgiler bakımından Regius ile Cooke Elyazması'nın ya da bunların kopyalandıkları özgün belgelerin birbirlerinden bağımsız olarak kaleme alınmış olduğunu göstermektedir.

Kimileri Regius'u *"Masonluk tarihinin en eski ve en doğru kaynakçası"* olarak niteler. Ben de bunun ilk çevirisini yaptığımda öyle demiştim. Kimileri aynı şeyi Cooke Elyazması için söyler.

Yanılmaktadırlar!

Bu iki elyazması belge yalnızca *"günümüze kadar gelebilmiş en eski tarihli masonik elyazması belgelerden ikisi"* olarak nitelenebilirler. Üstelik bu iki elyazması belgede anlatılanların *"Ortaçağ yapıcılık zanaatına ilişkin en eski ve geleneksel bilgileri yansıtan güvenilir bilgiler"* denilerek nitelenebileceği bile kuşkuludur. Her ikisinin de yararlanmış oldukları ve yitirilmiş kaynaklardan ne ölçüde farklı, ne kadar noksan ya da ne boyutta öznel yorumlarla değiştirilmiş oldukları üzerine bir yargıda bulunabilmek olanaksızdır.

* * *

Regius ile karşılaştırılacak olursa, Cooke Elyazması'nın anlatımı çok daha açık seçiktir.

Bu durum salt düz yazı oluşundan ötürü değildir; yazım tarzının da payı vardır. Ancak bu elyazmasının da günümüzde anlaşılabilir olabilmesi için çağdaş İngilizceye dönüştürülmesi gerekmiştir. Bunu ilk kez ünlü masonik araştırıcılardan G. W. Speth 1890 yılında, sonra dünya çapında ün kazanmış birçok masonik yapıtı olan Harry Carr 1943 yılında yapmıştır.

Bu çalışmada ise, İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın ünlü araştırma locası Quatuor Coronati'nin 1949 yılında yalnızca bu konuyu içermek üzere yayınlamış olduğu bir kitapçıkta yer alan, Herbert Poole tarafından yapılmış dönüştürme kaynak olarak alınıp, Türkçeye çevrilmiştir.

Cooke Elyazması'nın Türkçeye çevirisi, en azından düz yazı olduğu için Regius'a oranla daha kolaydır. Fakat bu uzun tümcelerin tam olarak anlaşılabilmesi güçtür. Konu üzerinde yapılmış olan araştırma çalışmalarından ve diğer kaynaklardan yararlanılması zorunluluğu doğmuştur.

Çeviri boyunca, Regius'ta olduğu gibi, sık sık açıklama amacıyla ve yorumsal notlar verilmesine gerek görülmüştür. Önce Regius'un çevirisine yer verilmiş olduğu için, neredeyse birbirinin aynı olacak notlar yinelenmemiş, pek önemli olan durumlarda öncekinin anımsatılmasıyla yetinilmiştir.

Bu belgenin çoğu paragrafları oldukça uzundur… Bir de araya notlar girince, okumada bir zorluk ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle uzun paragraflar yapay olarak bölünmüştür.

BAZI SÖZCÜK VE TERİMLER

Bu eski elyazmalarının çevirisi sırasında birçok sözcük ve terimin İngilizcedeki karşılıklarının da basılı kitabın dipnotlarda verilmesi, bazısının niçin öyle çevrilmiş olduğunu açıklamak gerekmişti. Bunların arasında, her iki elyazmasında da oldukça sık geçen ve özel açıklama gerektiren sözcük ve terimler de vardı. Şöyle:

Assembly:

Bu sözcüğün dilimizdeki karşılığı "toplantı" olarak alındı. Aynı anlamda olmak üzere "meclis" ya da "asamble" de denilebilirdi. Bu sözcüğün özellikle Regius'ta ne anlama gelmek ya da ne tür bir toplantıyı nitelemek üzere kullanıldığı, İngiliz masonik araştırıcıları hayli uğraştırmış. Bu konuda uzun tartışmalar yapılmış, tam bir görüş birliğine de varılamamış. Çünkü Ortaçağdaki birçok toplumsal kural ve yöntem tam olarak açıklığa kavuşturulamamış durumda. Kimilerine göre bu sözcük "salt masonik" bir nitelik taşıyor yani sadece yapıcılık zanaatından olanların katıldıkları bir toplantıyı belirtiyor. Kimilerine göre ise bazı yerde "salt masonik" fakat bazı yerde de ilgili devlet organlarınca düzenlenip yönetilen hatta suç işleyenlerin yargılandığı, bu nedenle de aynı zamanda bir mahkeme niteliği de taşıyan bir resmi birleşimi dile getiriyor. Bu sözcük ile bundan sonraki arasında ancak ayrıntısal (detay ya da nüans) denilebilecek kadar küçük bir fark var.

Congregation:

Türkçedeki karşılığı "birleşim" olarak alındı. Bunun yerine "kongregasyon" ya da "kurul" da denilebilirdi. Çoğunlukla "salt masonik" nitelik taşıyan ve bazı zaman yalnızca loca üstatlarının, bazı zaman loca üstatları ile birlikte kalfaların (ya da tüm masonların) katıldıkları bir toplantıyı nitelemek üzere kullanılmış. Ancak yer yer "toplantı" (assembly) sözcüğüyle dönüşümlü bir kullanımı olduğu da söylenebilir.

Ordain:

Her iki elyazmasında oldukça sık kullanılan bir fiil. Yerine göre çeşitli anlamlara gelebiliyor. Bunlardan en çok kullanılanı "düzenlemek" (tertip etmek) anlamında olanı. Ancak "atamak" (tayin etmek), "saptamak" (tespit etmek), "görevlendirmek", "buyurmak" (emretmek) anlamlarında olmak üzere da kullanılmış.

Charge:

Türkçedeki en uygun karşılıklarından biri "yükümlülük" (vecibe) olarak verilebilir. Fakat bir fiil olarak kullanıldığında "yükümlülük vermek" (yükümlendirmek) anlamına gelir. Bunun tersine "yükümlülük almak" (yükümlenmek ya da yükümlülük üstlenmek) biçimindeki kullanımı da vardır. Her durumda, bir "yemin etme" işlemini içerir.

Lord:

İngilizlerde bir soyluluk unvanı olmakla birlikte, aslında saygın bir kişiliği olan kimseyi, yerine göre İsa'yı ya da doğrudan Tanrı'yı nitelemek üzere de kullanılabiliyor. Kimi yerde tam karşılığı "işveren" ya da "sahip" de olabilir. Bu bakımdan, gerektiğinde açıklaması yapılmakla birlikte, genel olarak Türkçedeki karşılığı "efendi" olarak alındı.

Fellow:

Yerine göre birkaç ayrı anlama gelebilen bir sözcük... Masonluktaki en yaygın karşılığı "kalfa"dır. Eskiden bunun yerine "refik" sözcüğü kullanılırdı ve bu sözcük "eşlik eden kişi" (refakat eden) anlamına geldiğinden çok daha uygun düşüyordu. Nitekim aynı sözcüğün çevirideki Türkçe karşılığı, yerine göre, "arkadaş" (destek olan ya da destek veren kişi) olarak benimsendi; bunun yerine "yoldaş" ya da "dost" sözcükleri de kullanılabilirdi. Bu sözcüğün bir diğer karşılığı da aynı düzeyde olan kişileri nitelemek üzere "akran"dır.